

Fryslân

RES

Regionale **Energie Strategie**

Ameland
Achtkarspelen
Dantumadiel
De Fryske Marren
Harlingen
Heerenveen
Noardeast-Fryslân
Leeuwarden
Ooststellingwerf
Opsterland
Schiermonnikoog
Smallingerland
Súdwest-Fryslân
Terschelling
Tytsjerksteradiel
Vlieland
Waadhoeke
Weststellingwerf
Provincie Fryslân
Wetterskip Fryslân
Liander

Startdocument

15 juli 2019

Inhoud

0. Waarom dit startdocument?	3
1. Regionale Energie Strategieën	4
1.1 Betekenis RES	4
1.2 Waarom een RES?	4
1.3 Continue proces met mijlpalen	5
1.4 Opgave Elektriciteit en Bebouwde omgeving	6
1.5 Uitvoerbaar 'bod'	9
2 Naar een Friese Regionale Energie Strategie	10
2.1 Friese ambities	10
2.2 Kwantitatieve doelstellingen voor Fryslân	10
2.3 Bouwstenen voor de RES Fryslân	11
2.4 Aanpak RES Fryslân	13
2.5 Uitgangspunten voor de RES Fryslân	14
3 Organisatie	15
4 Communicatie	18
5 Kosten en dekking	19
5.1 Benodigde inzet	19
5.2 Kostenraming voor de opstelling van de RES1.0	19
5.3 Dekking van de kosten RES1.0	19
5.4 Algemene kosten en baten voor onze burgers en bedrijven	20
6 Planning	22
7 Risicobeheersing	24
Bijlage Verdeling bijdrage overheden aan RES1.0	25

0. Waarom dit startdocument?

Onze energievoorziening verandert. We maken voor het verwarmen van onze huizen en het opwekken van elektriciteit steeds meer gebruik van duurzame energiebronnen zoals wind, zon, biogas, warmte uit de aarde en uit oppervlaktewater. Daarnaast kijken we ook naar de mogelijkheden van waterstof. Fryslân wil graag onafhankelijk zijn van fossiele bronnen zodat gaswinning in de provincie niet meer nodig is, ons leefklimaat verbetert en we minder afhankelijk zijn van energieleveranciers van buiten de regio.

In Fryslân werken organisaties en inwoners al jaren samen aan duurzame projecten. Denk aan de tientallen energiecoöperaties in onze steden en de duurzame dorpen. Voorbeelden van hoe de mienskip zelf bepaalt hoe en waar ze energie duurzaam opwekt en waarbij de inwoners en de regio direct van de opbrengsten profiteren. Dit gebeurt ook nog eens op een manier die past bij het Friese landschap waarin biodiversiteit, landbouw en natuur een grote rol spelen.

Stroomversnelling

Met de ondertekening van de internationale klimaatafspraken in Parijs heeft Nederland aangegeven een bijdrage te leveren aan de doelstelling om de uitstoot van CO₂ in 2030 met 49% te verminderen ten opzicht van 1990. Hiermee worden de opwarming van de aarde en de nadelige gevolgen zoals langere periodes van droogte, overstromingen en heftige regenval tegengegaan.

De maatregelen die nodig zijn om deze doelstelling te behalen komen nu in een stroomversnelling door de vaststelling van het Klimaatakkoord door het Kabinet en de uitwerking daarvan in Regionale Energiestrategieën.

Dit startdocument beschrijft hoe en onder welke voorwaarden de Friese gemeenten, de provincie, het waterschap samen met de netbeheerders, bedrijven en andere organisaties gaan werken aan een Regionale Energie Strategie (RES) voor Fryslân. De Friese overheden geven in de RES aan hoe Fryslân aan de doelstellingen vanuit het Nederlandse Klimaatakkoord wil bijdragen; het 'Friese Bod', voor wat betreft energiebesparing, verduurzaming van de gebouwde omgeving en duurzame elektriciteit.

Met deze regionale aanpak houden we de regie in eigen hand. We zetten in Fryslân al goede stappen in de energietransitie, en met de RES kunnen we die gezamenlijk versnellen!

Doel van dit startdocument is het uitspreken van bestuurlijk commitment als start van het RES proces in Fryslân, bestuurlijke bekrachtiging van de uitgangspunten, van de aanpak en van de onderlinge afspraken over randvoorwaarden zoals financiën, capaciteit en doorlooptijd.

Dit startdocument is tot stand gekomen in een organisatievorm die ook wordt voorgesteld voor de komende periode. Dit is gebeurd met het oog op de tijdsplanning in combinatie met de grote groep samenwerkingspartners. Het bevoegd gezag bestaat uit een omvangrijke groep van 20 partijen: alle afzonderlijke gemeenteraden, de Provinciale Staten (PS) en het Algemeen Bestuur (AB) van het waterschap. Daarnaast zijn bedrijven en andere organisaties betrokken bij het tot stand komen van deze notitie en zij zijn ook belangrijke partners om de uitvoering te realiseren.

Zo gaan we samen in volle vaart op weg naar een uitvoerbare RES voor Fryslân!

1. Regionale Energie Strategieën

1.1 Betekenis RES

De 'RES' heeft in de huidige praktijk drie verschillende betekenissen:

- 1) de RES als 'concreet product' (resultaat RES = bod aan het rijk ten aanzien van de productie van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag en energie-infrastructuur).
- 2) de RES als proces-'instrument', waarmee regio's regionale keuzes voor de energietransitie kunnen maken en komen tot een eerste concept en definitief bod vanuit Fryslân;
- 3) de RES als 'samenwerkingsvorm', bedoeld als langjarig samenwerkingsverband tussen publieke, private en maatschappelijke partijen (bijvoorbeeld woningbouwcorporaties) om de energietransitie in te vullen.

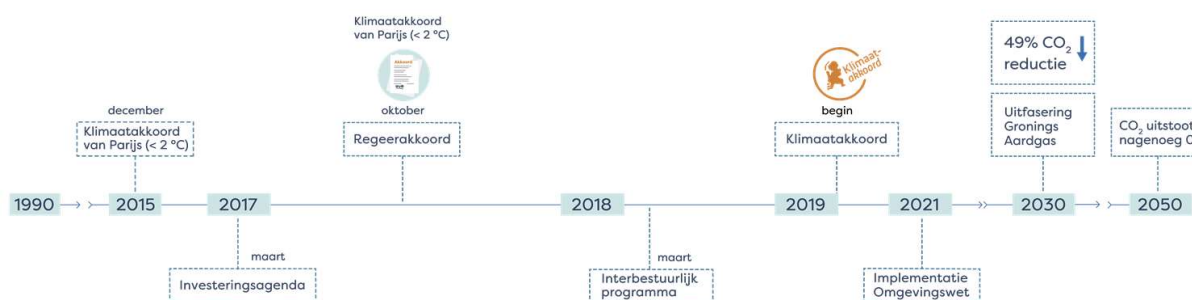
Meer informatie over de RES kunt u lezen in de Handreiking RES, die op de website van NP RES te vinden is in de 'bibliotheek' onder 'tools en hulpmiddelen', zie ook <https://regionale-energiestrategie.nl/toolbox/tools+en+hulpmiddelen/default.aspx>.

1.2 Waarom een RES?

a) Commitment aan de doelstelling van Parijs

Nederland heeft op 22 april 2016 het Klimaatakkoord van Parijs ondertekend om opwarming van de aarde te beperken tot gaan met maximaal 2 graden Celsius en duidelijk zicht op 1,5 graden Celsius. Het mondiale verdrag vereist lidstaten om nationale klimaatplannen op te stellen.

Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) heeft op 28 juni 2019 het Nederlands Klimaatakkoord gepresenteerd, dat naar verwachting in september/ oktober 2019 wordt vastgesteld. Op 14 februari 2018, vooruitlopend op het Klimaatakkoord, hebben vertegenwoordigers van het kabinet, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW) afgesproken om via Regionale Energie Strategieën (RES) te komen tot de landelijke doelstellingen voor met name voor de *Elektriciteit* en *Gebouwde omgeving*.

De koepelorganisaties (VNG, IPO, UvW en rijk) hebben afgesproken dat het initiatief voor het opstellen van Regionale Energie Strategieën in de regio's ligt. Daarmee krijgen de Friese samenwerkingspartners de kans om de Friese energietransitie op passende wijze te versnellen.

Het rijk ziet toe op het halen van de nationale doelstelling via de RES-aanpak en kan, indien nodig, aanvullende taakstellingen opleggen aan regio's.

b) Omdat het kansen biedt voor verduurzaming van Fryslân

We waren in Fryslân al goede stappen aan het maken in de energietransitie. Met de RES willen we die gezamenlijk versnellen. Daarmee biedt de RES ook kansen voor een duurzaam Fryslân:

- *Verduurzaming*

Een transitie van fossiele naar hernieuwbaar energiebronnen vermindert nadelige effecten van klimaatverandering in Fryslân (zeespiegelstijging, wateroverlast, hittestress) en vervuiling en maakt ons minder afhankelijk van de schaarser wordende fossiele bronnen.

- *Financiële opbrengsten blijven in Fryslân*

Het is een kans om een groter deel van de investeringen in duurzame energieprojecten in onze provincie te houden, in tegenstelling tot de huidige situatie waarin energie-gerelateerde uitgaven overwegend wegvloeien aan niet Friese partijen.

De totale kosten van het Friese energiesysteem zijn op dit moment zo'n € 950 miljoen per jaar en dat zal stijgen bij zowel een duurzame als een fossiele ontwikkeling (bron: Routekaart Fryslân 2030).

- *Banen en kennis*

Voor de werkgelegenheid in Fryslân biedt het kansen om mee te bewegen met de verandering van fossiele energiesystemen naar duurzame systemen. Hoe meer ervaring en expertise in de regio ontwikkeld en behouden wordt, des te meer dit zal bijdragen aan de regionale economie. Naar schatting gaat het om kansen voor ruim 9.500 arbeidsjaren in Fryslân tot 2030 (bron: Routekaart Fryslân 2030).

- *Innovatie*

De RES opgave creëert tijdsdruk, nieuwe samenwerkingsverbanden en bundeling van middelen die zullen leiden tot innovaties. Innovaties op het gebied van techniek, marktintroductie, gebruikersadaptatie etcetera zouden anders minder (snel) tot stand komen. Dit versnelt de energietransitie én levert andere innovaties op snijvlakken met andere sectoren (gezondheid, leefbaarheid, etcetera).

- *Regionale samenwerking*

De overheden willen met de transitie en in samenwerking met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en bewoners (energiecoöperaties) een positieve verandering in de samenwerking (blijvend) teweegbrengen. Deze samenwerking zal ook vruchten op andere terreinen (bijvoorbeeld in de circulaire economie) afwerpen.

1.3 Continue proces met mijlpalen

De regio's hebben met het rijk afgesproken om de samenwerking rond de RES vorm te geven in een continue proces, met tweejaarlijkse actualisering (RES1.0, RES 2.0, etcetera).

Deze eerste keer vergt het opstellen van de regionale bijdrage het meeste werk. Dit krijgt vorm door te werken van grof naar fijn binnen het afgesproken tijdspad:

- Startdocument RES (voorbereiding): bestuurlijk commitment op proces, inhoud, planning, organisatie en doel;
- Concept-RES (1 juni 2020): concept 'bod'. Het nationale Planbureau voor de leefomgeving toetst de 30 concept RES'sen aan de landelijke klimaatopgave.
- RES 1.0 (1 maart 2021): eindbod van de regio.

1.4 Opgave Elektriciteit en Bebouwde omgeving

De landelijke doelstelling is om 49% CO₂-uitstoot te reduceren in 2030 ten opzichte van 1990 en 95% minder in 2050. Het Klimaatakkoord deelt die taakstelling toe aan vijf sectoren:

1. Elektriciteit
2. Industrie
3. Mobiliteit
4. Landbouw en landgebruik
5. Gebouwde omgeving

Er hebben zich in Nederland 30 regio's gevormd, die elk een Regionale Energie Strategie (RES) gaan opstellen.

De 30 Regionale Energie Strategieën zullen samen voorzien in de kwantitatieve opgaven voor Elektriciteit en Gebouwde omgeving.

Opgaven concept RES en RES 1.0

Het ontwerp van het klimaatakkoord omschrijft hoe opgaven voor Elektriciteit en Gebouwde omgeving vorm moeten krijgen in de concept RES en in de RES 1.0.

De opgaven voor de concept-RES volgens het concept klimaatakkoord:

1. *Een regionale invulling van het op te stellen vermogen in MW (en verwachte MWh) voor hernieuwbare energie op land, de betekenis hiervan voor de energie-infrastructuur, met inachtneming van ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijk draagvlak, afgewogen tegen andere (ruimtelijke) belangen.*

Naast de afspraak om tenminste 35 TWh grootschalig hernieuwbaar op land in 2030 gerealiseerd te hebben, worden regio's ook aangemoedigd om kleinschalig zon-op-dak te betrekken in de RES. Hierin wordt een autonome groei verwacht van 7 TWh in 2030. Het extra vermogen wat boven deze 7 TWh gerealiseerd kan worden, mag meegerekend worden als extra ambitie bovenop de 35 TWh.

Aan regio's wordt gevraagd om te sturen op overprogrammering met als doel om de nationale doelstelling te kunnen halen. Het is de verwachting dat de nodige zoekgebieden af zullen vallen of kleiner zullen worden naarmate er wordt toegewerkt naar de uitvoeringsfase. Ook is de verwachting dat plattelandsregio's wordt gevraagd om 'overprogrammering', omdat stedelijke regio's relatief minder ruimte zullen hebben voor hun grotere energievraag.

2. *Een heldere en herleidbare onderbouwing van het aanbod en keuzes voor potentiële zoekgebieden die benut kunnen worden, inclusief een beschrijving van het doorlopen proces. Indien mogelijk worden deze zoekgebieden ook op kaart getoond.*

3. Een Regionale Structuur Warmte, met daarin een gevalideerd overzicht van alle beschikbare (grootschalige) duurzame warmtebronnen binnen de regio, de totale warmtevraag binnen de regio, een overzicht van de bestaande en geprojecteerde infrastructuur voor warmte. Hierbij wordt een inschatting gemaakt van de daadwerkelijke bruikbaarheid van deze bronnen binnen de regio in tijd en geld. De te hanteren uitgangspunten en methodiek hiervoor staan beschreven in de Leidraad.
4. Daarnaast is in deze Regionale Structuur Warmte opgenomen welke relevante stakeholders (voor warmte transport, productie en afname) zijn betrokken in het proces en wordt een procesvoorstel opgeleverd hoe de regio beschikbare bronnen, warmtevraag en infrastructuur logisch efficiënt en betaalbaar wil gaan koppelen en hoe de stakeholders in het vervolg worden betrokken.

De opgaven voor de RES 1.0 volgens het concept klimaatakkoord:

In de RES is het regionale aanbod voor de periode tot 2030 uitgewerkt ten aanzien van elektriciteit, gas en warmte, met daarbij de concrete zoekgebieden die geschikt zijn voor de opwek van zon, wind, (duurzame) warmte en duurzame gassen. In dit aanbod wordt rekening gehouden met ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijk draagvlak.

Daarnaast is door de netbeheerder uitgewerkt welke aanpassing aan de energie-infrastructuur nodig is om het opwekvermogen aan het net te koppelen en wat daarvan de consequenties zijn (ruimtelijk, financieel, planning, besluitvorming). Hierbij wordt ook rekening gehouden met de energiestromen vanuit de afspraken aan de andere borgingsoverleggen (sectortafels uit Klimaatakkoord) en de opwek van kleinschalige projecten, zoals zon-op-dak.

Tenslotte bevat de RES 1.0 een Regionale Structuur Warmte (RSW), waarin op basis van de Leidraad inzicht wordt gegeven in de regionale warmtevraag en de beschikbaarheid van warmtebronnen. Op basis hiervan moeten er over de regionale toewijzing van het warmteaanbod afspraken worden gemaakt. De Regionale Structuur Warmte vormt input voor de Transitievisie Warmte en bijbehorende wijkplannen die iedere gemeente voor 2021 opstelt. Definitieve keuzes die voortkomen uit uitvoeringsplannen op wijkniveau worden vastgelegd in vervolgversies van de RES 1.0.

De onderwerpen in de RES 1.0 verschillen dus niet van de concept RES. Ze moeten alleen verder worden uitgewerkt. Via ontwerpend onderzoek proberen we tot potentiële zoekgebieden te komen, waarmee we samen op regionaal niveau tot een onderlinge invulling komen. Meer gedetailleerde beschrijving van de aanpak staat in paragraaf 2.4.

De RES1.0 houdt tot in meer detail rekening met de ruimtelijk inpassing, de financiële gevolgen de vereiste besluitvorming en de daarbij behorende planning. Het vraagt een uitgewerkt plan van de netbeheerder voor de aansluiting van de productielocaties.

Relatie met andere sectoren

Daarnaast zullen de Regionale Energie Strategieën voorzien in een beperkt deel van de opgaven van de andere sectoren:

- Mobiliteit: alleen het extra opwekken (en ruimtelijke impact) van elektriciteit voor duurzaam/elektrisch vervoer.

- Landbouw en landgebruik: besparing (agrarische) gebouwen en het opwekken van duurzame energie op agrarische gebouwen en in het landschap.
- (Zware) Industrie: geen bijdrage vanuit RES. Hergebruik van warmte kan wel een rol spelen in de gebouwde omgeving.

Consultatie t.b.v. maatschappelijk draagvlak en ruimtelijke inpassing

De Friese partners zullen de opgaven afpellen in een aantal verkenningen: ‘wat kan in Fryslân’, ‘wat gebeurt er al’ en ‘wat willen wij’. Van groot belang is voldoende aandacht en tijd voor de consultatie van relevante partijen, om te kunnen komen tot een Fries bod mét ruimtelijke inpassing en maatschappelijk draagvlak.

Ruimtelijke inpassing is een begrip dat op verschillende manieren geïnterpreteerd kan worden. Overheden in Fryslân zullen de huidige (beleids-)ruimte willen hanteren als vaste kaders die de mogelijkheden en beperkingen voor het Friese bod bepalen. Ze hebben immers hun beleid niet voor niets vastgesteld. Het huidige beleid van gemeenten en provincie geeft samen het Friese perspectief weer voor de energietransitie.

Deze kaders staan echter niet vast voor altijd vast: ze kunnen veranderen als gevolg van bestuurlijke wisselingen (o.a. provinciale verkiezingen).

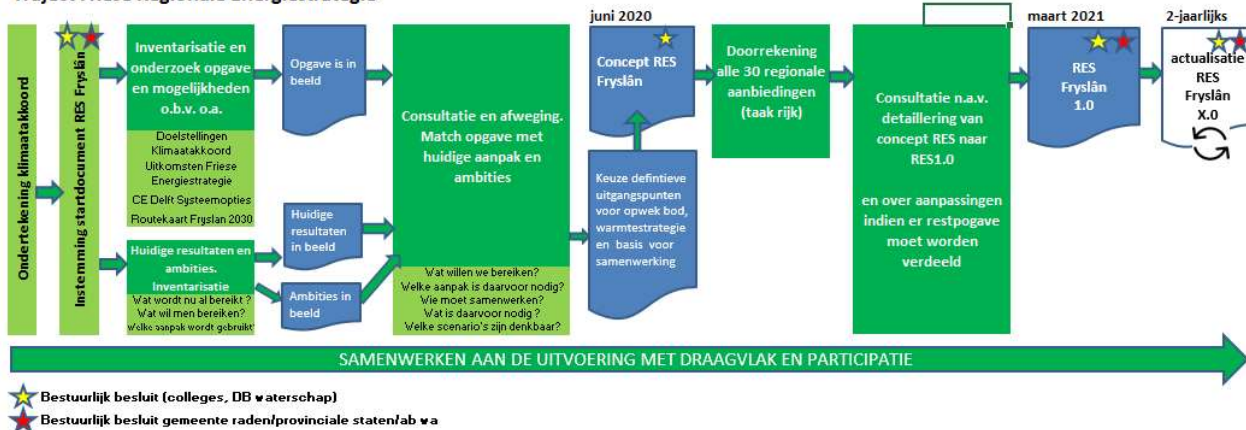
Daarnaast vraagt het Nationaal Programma RES ook aan alle bestuurders in alle RES regio's om buiten de gebaande kaders te denken en eigen beleid buiten beschouwing te laten:

De Handreiking RES geeft aan dat provinciaal en gemeentelijk beleid buiten beschouwing moet blijven bij het bepalen van de Friese potentie voor het opwekken van windenergie: *wat betreft wind: “Beschikbare ruimte: alle gebieden en gronden uitsluiten waar geen windenergie is toegestaan door harde, nationale wet- of regelgeving. Dit zijn restricties die worden onderscheiden door veiligheidsnormen en milieueisen. Hierin worden dus GEEN provinciale of gemeentelijke verordeningen meegenomen, dus ook geen natura 2000, werelderfgoed, e.d. Graag wel op kaart aangeven waar deze zones liggen.”* (pagina 74, B 6.6 Ruimtelijke restricties van de handreiking versie 20 december 2018).

Het wordt straks de kunst om in de RES Fryslân een goed evenwicht te vinden tussen het Friese eigene (verwoord in huidige beleidskaders) en de gevraagde ‘open houding’ om naar de Friese potentie te kijken ten behoeve van solidariteit naar stedelijke regio's en behalen van de landelijke doelstellingen.

De combinatie van de hoge tijdsdruk, de complexiteit van de opgave en de consultaties vragen om een parallelle verkenningen en consultaties, zoals het schema hierna schetst.

Traject Friese Regionale Energiestrategie

1.5 Uitvoerbaar 'bod'

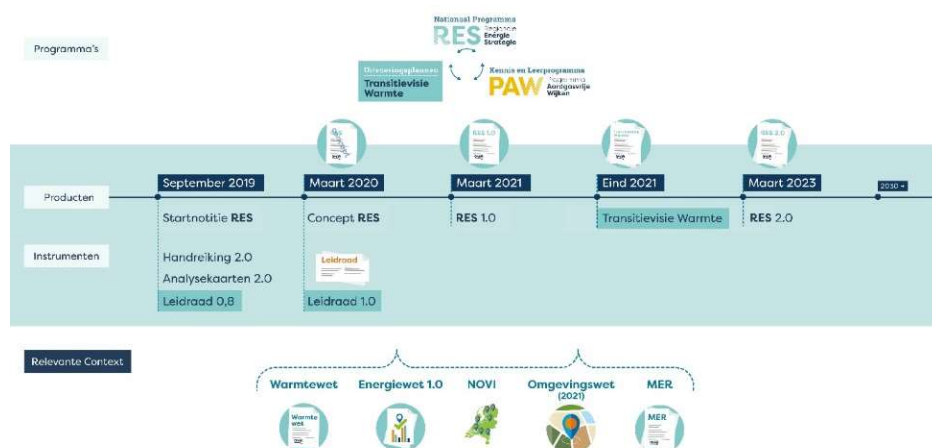
De RES Fryslân moet een onderbouwd en afgewogen, realistisch en uitvoerbaar aanbod worden. Het zal bestaan uit twee samenhangende onderdelen, die parallel tot stand zullen komen:

- 'Bod' voor de regionale bijdrage aan de klimaatdoelstelling van Nederland.
Dit deelresultaat heeft een rekenkundig karakter, zoals de hoeveelheid TW aan opwekcapaciteit of TWh elektriciteit die een regio kan/wil realiseren/leveren.
- Uitvoeringsstrategie.
Een gedragen uitvoeringstrategie die beschrijft hoe de regio de RES-doelstellingen kan halen. Hiervoor is samenwerking nodig met bedrijven, woningbouwcorporaties, energiecoöperaties, enzovoort in een 'Friese Energiealliantie'.

Alle overheden uit de regio worden gevraagd om bestuurlijk in te stemmen met zowel het bod als uitvoeringsstrategie. De RES geeft een regionale aanpak aan. Gemeenten zullen de RES-doelstellingen vertalen in plannen op gemeente- en wijkniveau. Besluitvorming over projecten vindt op lokaal niveau plaats. Lokaal eigenaarschap en draagvlak is van belang.

Ook is aandacht nodig voor de vertaling en inbedding van de RES-activiteiten in ander (ruimtelijk) beleid, al tijdens het opstellen van de RES en daarna. Er wordt ingezet op optimale afstemming tussen de NOVI, provinciale en gemeentelijke Omgevingsvisies en de RES.

Het Nationaal Programma RES geeft de relaties tussen de verschillende invalshoeken en beleid weer in onderstaande figuur.

2 Naar een Friese Regionale Energie Strategie

Dit hoofdstuk beschrijft hoe de landelijke klimaatdoelstellingen kansen bieden en vorm zullen krijgen in een RES voor Fryslân. De opgave is niet vastgelegd per regio; het is juist aan de regio om zelf de kansen en potentie aan te geven.

2.1 Friese ambities

Het Klimaatakkoord geeft kansen voor onze gezamenlijke Friese ambities. Het geeft ook een impuls voor verbeteringen in onze leefomgeving, innovatievermogen, onderwijs, werkgelegenheid en in de regionale samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen en bewoners.

Er zijn meer redenen om in actie komen. Denk aan de bevingen in Groningen, de luchtkwaliteit in de steden, maar ook onze wil om minder afhankelijk te zijn van anderen (geopolitiek). Jaarlijks geven we in Fryslân ruim € 1,5 miljard uit aan onze energie. Dat geld verdwijnt vrijwel geheel uit de regio. Via energiebesparing en lokale productie van duurzame energie kunnen we een veel groter aandeel in de regio houden. Door de maatregelen slim te koppelen aan onder meer gebiedsontwikkeling, aan lokale innovatiekracht en aan natuurlijke momenten voor vernieuwing van infrastructuur kunnen we de kosten beperken en de maatschappelijke baten vergroten.

Daarnaast levert een regionale aanpak samen met de netbeheerders een meer efficiënte werkwijze en meer effect van gezamenlijke maatregelen op.

2.2 Kwantitatieve doelstellingen voor Fryslân

De elektriciteitsopgave voor de RES 30 regio's samen is om in 2030 35 TWh duurzame elektriciteit uit grootschalig zon en wind op land op te wekken.

In een RES mag niet meegerekend worden wat ook niet in de RES-opgave opgenomen is, namelijk wind op zee (49TWh, die aanlandt bij grote industriële clusters) en kleinschalige (installaties < 15 MW) zon op dak waarvan verondersteld wordt dat de autonome ontwikkeling naar verwachting 7 TWh oplevert - daarboven telt het wel mee in de RES. Mocht kleinschalige opwek van zon op daken meer dan deze 7 TWh opleveren dan mag dit wel worden meegenomen.

De RES gaat de potentie aangeven die de Friese samenwerkingspartners zien om duurzame stroom op te wekken. Potentie is geen hard afgebakend begrip en daarmee onderdeel van gesprek met het rijk. Op basis van de technische, financiële en ruimtelijke consequenties en maatschappelijk draagvlak zullen we in het bod de potentiële bijdrage van Fryslân benoemen. We zullen werken vanuit het principe dat Fryslân uiteindelijk "zelfvoorzienend" wil zijn in het eigen energieverbruik. Momenteel komt het Friese verbruik overeen met circa 4% van het landelijke gebruik.

De nationale doelstelling voor de Gebouwde omgeving is dat voor 2050 zeven miljoen huizen en één miljoen gebouwen goed geïsoleerd worden en van duurzame warmte en schone elektriciteit worden voorzien. De nationale opgave voor 2030 is 1,5 miljoen huizen van het aardgas af. Deze doelstelling is op regionale schaal nog niet verder gekwantificeerd. Bij benadering gaat het in Fryslân om tussen de 5.000 en 6.000 woningen per jaar van het gas af tot 2030. Meer inzicht hierover zal moeten ontstaan tijdens het uitvoeren van de analyses, specifiek voor de Friese situatie.

Fryslân heeft ca 4% van alle inwoners en huizen in Nederland. Het gaat om 291.000 woningen en 40.000 gebouwen. Onderdeel van de RES Fryslân zal een Friese 'regionale structuur warmte' zijn, die beschrijft welke duurzame warmtebronnen voorhanden zijn en kunnen voorzien in de warmtevraag en welke de regionale warmte-infrastructuur daarbij hoort. Daarnaast zullen we werken aan een strategie voor de uitvoering. Dit vormt de basis voor de transitievisies warmte die de Friese gemeenten in 2021 gereed moeten hebben.

2.3 Bouwstenen voor de RES Fryslân

De Friese partijen zijn al goed op weg met verduurzaming. Fryslân heeft in 2017 deelgenomen aan de pilot regionale energiestrategieën van de VNG/IPO/UvW en het Rijk. Deze "Friese Energie Strategie" heeft waardevolle bouwstenen opgeleverd. Daarnaast zijn er in 2018 interessante andere verkenningen gedaan op provinciaal niveau maar ook op andere schaalniveaus.

Deze paragraaf beschrijft de bouwstenen globaal. Daar waar relevant worden deze uitkomsten meegenomen in de RES.

FES (2017)

In oktober 2017 heeft de rijksoverheid diverse pilots Regionale Energie Strategieën in Nederland geïnitieerd en bekostigd. De Friese Energiestrategie (FES) vormde daar één van. De Friese Energiestrategie verkende hoe Fryslân in 2050 energieneutraal zou kunnen worden.

De analyses voor 2050 voorspelden dat Fryslân 62PJ zal gebruiken (voor industrie, bedrijven, huishoudens (gebouwde omgeving), mobiliteit), waarvan in 2016 5-7% duurzaam werd opgewekt (zon, wind, biomassa). Opvallend is het grote aandeel van hout stoken (in open haarden/ houtkachels) in de duurzame energieproductie.

De FES resultaten kunnen een basis vormen voor de RES, maar verschillen ook: de RES heeft een horizon van 2030 terwijl de FES zich op 2050 richtte. De FES geeft geen kwantitatief inzicht in hernieuwbare opwek van elektriciteit in 2030 inclusief locaties/zoekgebieden of in warmteplannen.

De FES heeft, naast de berekeningen, ook opgeleverd:

- a. principes die we hanteren om energieneutraal te worden;
- b. een routekaart tot 2050;
- c. een aanpak voor Friese steden, het Friese platteland en de opwekking van hernieuwbare elektriciteit.

En het belangrijkste resultaat van de FES is dat er breed maatschappelijk bewustwording is ontstaan over de energieopgave van Fryslân. Om energieneutraal te worden is de gezamenlijke inspanning van overheden, maatschappelijke organisaties en marktpartijen onontbeerlijk.

Verschillende gemeenteraden hebben de FES vastgesteld. Er is brede steun uitgesproken om het vervolg te organiseren. De FES is te vinden via [deze](#) link.

Routekaart Fryslân 2030

In 2018 is een routekaart opgesteld als indicatie van de mogelijkheden voor de wijze waarop de klimaatdoelstellingen van 2030 in Fryslân gerealiseerd kunnen worden. Hierbij is gekeken naar verschillende sectoren: gebouwde omgeving, mobiliteit, landbouw en industrie, hernieuwbare opwek

van elektriciteit en warmte. Een deel van het onderzoek kan dus nuttig zijn voor het opstellen van de RES Fryslân. Deze routekaart is te vinden via [deze](#) link.

Deze studie is uitgevoerd door E&E advies in opdracht van de provincie Fryslân.

Warmtekaart provincie Fryslân

CE Delft heeft in 2018 in opdracht van de provincie en gemeenten een warmtekaart ontwikkeld, die als startpunt kan dienen voor de warmte transitieplannen van gemeenten. Het model van CE Delft heeft doorgerekend welke warmtevoorziening de laagste totale maatschappelijke kosten heeft wanneer de provincie Fryslân in het jaar 2050 onafhankelijk van fossiele brandstof wil zijn. De prijsontwikkelingen van gas en elektriciteit hebben invloed op de houdbaarheid van deze bevindingen. Deze warmte kaart is [hier](#) te vinden.

Andere energieverkenningen

Hieronder is weergegeven enkele verkenningen er in de regio Fryslân de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden om te onderzoeken welke kansen er liggen voor deze bronnen en technieken om te kunnen dienen als energievoorziening.

Verkenning IJsselmeer

Vier IJsselmeerprovincies (Fryslân, Flevoland, Noord-Holland en Overijssel) hebben in 2018/2019 een Energieverkenning IJsselmeergebied laten uitvoeren door H+N+S Landschapsarchitecten. Deze verkenning volgde uit de afspraken die in de Agenda IJsselmeergebied 2050 op 17 mei 2018 zijn gemaakt door 60 partijen; overheden en niet overheden.

Het IJsselmeer is een grote bron voor warmte. Voor de steden/dorpen langs de IJsselmeerkust is dit een optie.

Tevens is op het IJsselmeer elektriciteitsopwekking mogelijk, waarbij rekening wordt gehouden met ruimtelijke principes en andere gebruiksfuncties zoals recreatie en toerisme, scheepvaart, visserij, en natuur. In de RES wordt het draagvlak nader verkend.

De verkenning is te vinden via [deze](#) link.

Verkenning kleine windmolens

In Fryslân is voorjaar 2019 bij diverse gemeenten verkend of er ook mogelijkheden zouden moeten bestaan voor het plaatsen van kleine windmolens van 15 meter hoogte. Dit is analoog aan een discussie die hierover is gevoerd eerder in de provincie Groningen. Bij schrijven van het Startdocument staat de teller op 8 gemeenten waarvan de raden hebben aangegeven dit te willen toestaan.

Verkenning warmte uit oppervlaktewater als warmtebron

Op een aantal locaties in Fryslân zijn er verkenningen geweest om te komen tot het gebruik van oppervlaktewater (Friese meren, wateren, kanalen, etc.) om te kunnen dienen als bron voor warmtevoorziening voor gebouwen. Dit past bij het imago van Fryslân als waterprovincie.

Overige energieverkenningen

Daarnaast zijn er ook specifieke verkenningen en plannen gemaakt, zoals bijvoorbeeld de klimaatparaplu van het waterschap, warmtegids van de gemeente Leeuwarden, duurzame innovaties van Dijkstra Draisma, en de plannen voor aardgasvrije dorpen zoals Garijp, Heeg, Wijnjewoude en het eiland Ameland. Deze vormen ook nuttig bouwstenen, waar de RES op voort kan bouwen.

2.4 Aanpak RES Fryslân

Op hoofdlijnen zullen de volgende stappen doorlopen worden om een eerste concept voor de RES Fryslân tot stand te brengen:

a) Analyse:

- Inzicht in het energieverbruik, besparingsmogelijkheden en theoretisch potentieel voor aanwezige duurzame opwekbronnen. Met daarnaast inzicht in energie-infrastructuur en opslag. Hiervoor zullen de analysekaarten van het Nationaal Programma RES worden gebruikt naast de regionale kennis. Met een scherpe toedeling naar sector (elektriciteit, gebouwde omgeving, mobiliteit, industrie, landbouw/landgebruik);
- Inzicht in de huidige ambities van de betrokkenen overheden en belanghebbenden;
- Inzicht in kansrijke verbindingen met andere opgaven en projecten;
- Zoveel mogelijk ruimtelijke vertaling op de kaart; het aangeven potentiële zoekgebieden.

Validatie van alle inventarisatiegegevens met alle betrokken partijen in de RES. Inzicht in energieverbruik/ CO₂-uitstoot van de regio.

b) Samenhang aanbrengen:

- Doel: het ontwikkelen van een samenhangende strategie voor de energietransitie in Fryslân op het gebied van elektriciteit en warmte inclusief de betekenis daarvan voor de energie-infrastructuur (opslag en transport). Hierbij wordt rekening gehouden met een toenemend gebruik van elektriciteit als gevolg van verdere elektrificeren van onze samenleving (bijvoorbeeld meer elektrisch vervoer en elektrische warmtepompen).
- Middel: via o.a. consultatie, ontwerp ateliers, ontwerp onderzoek, co-creatiesessies, expertmeetings; samen met de stakeholders. De exacte vorm zullen onderwerp zijn van nader overleg met de partners. De betrokkenheid van de netbeheerder is hierbij essentieel om voldoende aandacht te hebben voor welke effecten (in tijd, kosten en ruimte) de keuzes hebben op de energie infrastructuur.
- Resultaten: gedragen scenario's met kansrijke gebieden/mogelijkheden voor realisatie van zon, wind en warmte (opwekking, transport en opslag) met elk hun consequenties (voor- en nadelen).

c) Afweging

- Keuzes voor scenario, locaties en technieken.
- Afweging van draagvlak en eigenaarschap bij (maatschappelijke) organisaties.
- Afweging van andere regionale opgaven en waar mogelijk afstemmen met buurregio's;
- Vaststellen van één gedragen voorstel van de regio (concept RES ofwel eerste bod).

In paragraaf 1.4 en 1.5 is al aangegeven welke mijlpalenplanning vervolgens geldt vanaf de concept RES. Een regionaal concept bod zal binnen zes maanden klaarliggen. Gezien deze planning zal het eerste Friese concept RES globaal van karakter zijn. De opstelling van een langdurige gedragen uitvoeringsstrategie, met samenwerking tussen partijen vanuit een bredere Friese Energiealliantie, zal parallel aan de doorrekeningen van alle concept-RES'sen door het Planbureau plaatsvinden.

Hoofdstuk 3 beschrijft de organisatievorm die alle Friese samenwerkingspartners in staat stelt om samen deze stappen te zetten.

Thema's en uitvoeringsstrategie

De RES ondersteunt de lokale aanpak. De gezamenlijke opgestelde kaders en doelstellingen zullen in de samenwerking op lokaalniveau (gemeenten) doorwerken. Niet door deze over te nemen, maar door ze te versterken. Eén onderdeel van de RES is om tot afspraken te komen over samenwerking en strategieën. Lokale projecten en initiatieven zullen daarvan profiteren. Er wordt nu al op regionaal en lokaalniveau veel samengewerkt. Hoe deze bestaande samenwerking kan versterken is onderdeel van gesprek tijdens de opstelling van de RES. Hier worden enkele potentiële voorbeelden benoemd over waar kansen liggen:

- Afstemming van beleidsdoelen zon en wind;
- Gezamenlijke ontwikkeling van projecten (voorbeeld Thermische Energie uit Oppervlakte Water);
- Ontwikkeling en afstemming van financieringsinstrumenten;
- Opbouw van een kennisnetwerk;
- Leertraject en afstemming warmte transitieplannen;
- Delen van data voor de wijken en dorpen aanpakken;
- Regionale Energieloket;
- Benchmarking voor participatie en draagvlak en ondersteuning lokale initiatieven;
- Innovatie trajecten.

2.5 Uitgangspunten voor de RES Fryslân

- Het opstellen van de RES is een gezamenlijk proces en levert een gezamenlijk product op. Dat betekent dat we ook de opgave en de regionale ambitie samen vaststellen.
- We sluiten met de toekomstige energiesystemen van duurzame elektriciteit en warmte zoveel mogelijk aan bij de (ontwikkelingen van) de regionale energie-infrastructuur.
- Voor een zorgvuldige ruimtelijke afweging wordt gebruik gemaakt van de ruimtelijke principes:
 - zuinig ruimtegebruik, onder andere door vraag en aanbod zo veel mogelijk dicht bij elkaar: dit bespaart ruimte voor infrastructuur;
 - meervoudig ruimtegebruik onder andere door het combineren van opgaven en investeringen met andere opgaven;
 - de bestaande kwaliteiten van een gebied zijn uitgangspunt voor de ontwikkelingen (ruimtelijke kwaliteit).
- De provincie en gemeenten zijn bezig met de ontwikkeling van Omgevingsvisies en -plannen. De kaders die straks vastgelegd worden in het Omgevingsbeleid geven nu al richting aan over de haalbaarheid van plannen voor energieproductie. Omgekeerd moeten de definitieve RES 1.0 verankerd worden in het omgevingsbeleid.

Friese afstemming met andere sectoren / tafels van klimaatpakket

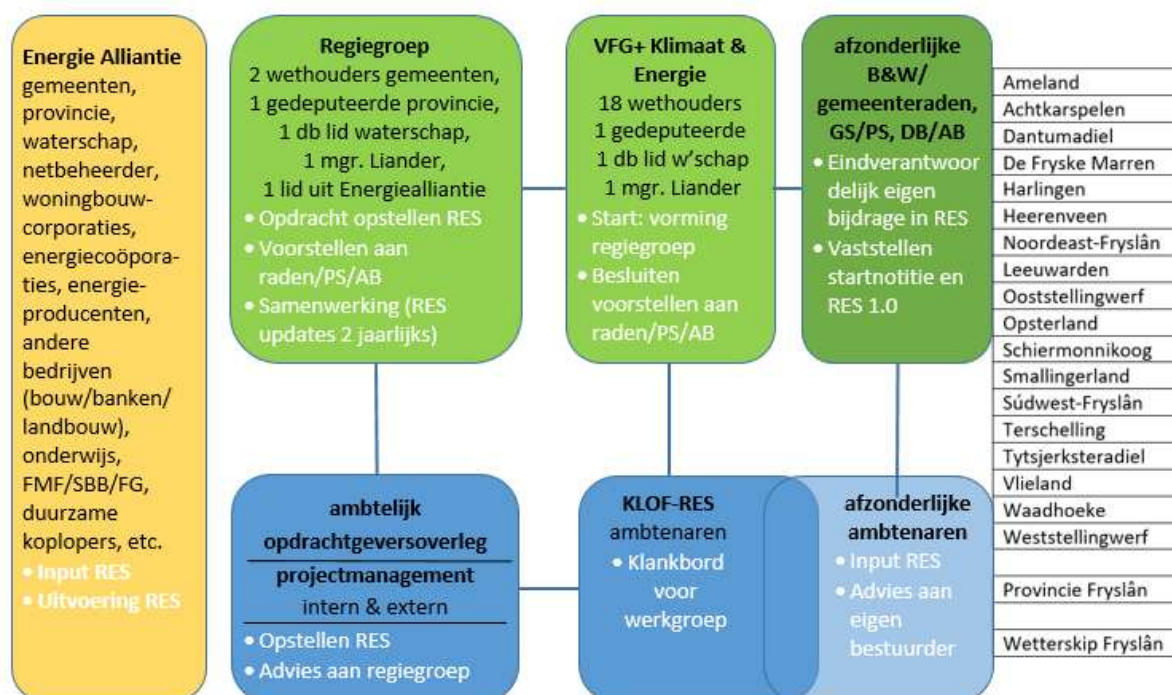
Er zal rekening worden gehouden met de doelstellingen vanuit de andere de tafels mobiliteit, landbouw/ landgebruik en industrie. Dat doen we als er een directe relatie is met de RES of energie-infrastructuur. Zoals bijvoorbeeld de toenemende elektriciteitsvraag in verband met de verwachte groei van elektrische mobiliteit. Het is belangrijk welke (toekomstige) netcapaciteit en energie-infrastructuur hiervoor nodig zijn. Ook is het van belang om af te stemmen met andere niet energie gerelateerde thema's zoals de landbouw, natuur/biodiversiteit en culturele waardevolle landschappen.

3 Organisatie

Dit hoofdstuk beschrijft de gewenste organisatievorm waarin de Friese gemeenten, de provincie, het waterschap, de netbeheerders en diverse maatschappelijke partners gaan samenwerken aan een Regionale Energie Strategie (RES) voor Fryslân. De onderlinge verhoudingen staan beschreven, en ook de gewenste samenwerking in een nog te vormen Friese Energiealliantie met bedrijven en andere maatschappelijke organisaties.

Gezamenlijkheid en eigen verantwoordelijkheid

Onderstaand figuur laat zien dat de RES een gezamenlijke verantwoordelijkheid is waar samenwerking tussen en draagvlak op verschillende niveaus nodig is.

Afzonderlijke besturen

De gemeenteraden, provinciale staten, het algemeen bestuur van het waterschap zijn verantwoordelijk voor hun eigen bestuurlijke besluitvorming rond de RES. De afzonderlijke besturen hebben elk hun verantwoordelijkheid om participatie en draagvlak op lokaal niveau te stimuleren en aandacht te vragen voor het Friese bod.

De afzonderlijke portefeuillehouders voor energie verzorgende agendering en voorleggen van dit startdocument, het concept en definitieve RES aan de colleges respectievelijk raden. De gemeenteraden, provinciale staten en het algemeen bestuur van het waterschap stellen het startdocument en de RES1.0 vast.

De gemeenteraden zullen in het gehele proces goed geïnformeerd en betrokken worden. Er worden gesprekken met gemeenteraden georganiseerd, waarin zij reacties kunnen geven op de RES-inwording, en waarmee omgekeerd de raadsleden gevoed worden met informatie die ze kunnen benutten in hun eigen gemeente.

Middels ontwerpend onderzoek zullen de Friese partijen verschillende scenario's verkennen om de Friese bijdrage aan de landelijke doelstelling te kunnen bepalen. Raadsleden, statenleden en AB-leden worden hierbij uitgenodigd. De verkenningen zullen zich richten op o.a. de relatie tussen de elektriciteits- en warmte-opgaven, op de regionale kansen en gemeente-overstijgende aspecten en op de stad-plateland-verhouding op alle schaalniveaus (gemeenten, RES-regio Fryslân en nationaal). In het eerste half jaar zal de nadruk op de globale Friese potentie liggen met een indicatieve vertaling op gemeenteniveau, in het jaar daarna zullen deze opgaven gedetailleerder aan bod komen.

Gezamenlijke organisatieonderdelen

Naast de afzonderlijke besturen zijn er meerdere gezamenlijke onderdelen vormgegeven om de samenwerking tussen de partijen zo effectief en efficiënt mogelijk te maken:

VFG+ Klimaat en Energie

De portefeuillehouders Klimaat en Energie van de Vereniging Friese Gemeenten, die voor de RES zijn uitgebreid met de verantwoordelijke gedeputeerde van de Provincie en een lid van het algemeen bestuur van het waterschap, hebben de volgende rol:

- start initiëren;
- advies geven over tussenproducten;
- de afzonderlijke portefeuillehouders beslissen over datgene dat voorgelegd wordt aan hun eigen, afzonderlijke besturen (gemeenteraden, PS en AB).

Regiegroep

Vanuit de VFG, uitgebreid met de verantwoordelijke gedeputeerde van de Provincie en een lid van het algemeen bestuur van het waterschap, is een regiegroep opgericht. Dit is een kleine vertegenwoordiging van de bestuurders, die richting kan geven aan de grote opgave in het gegeven krappe tijdsbestek. Ten behoeve van vlotte besluitvorming door alle 20 samenwerkingspartners zal de regiegroep zoveel mogelijk voorbereiden, richting geven en faciliteren. De regiegroep is gebaseerd op basis van gelijkwaardigheid tussen de partners; het is geen stuurgroep die beslist voor anderen.

De regiegroep heeft de volgende taken en rollen:

- opdrachtgever voor het (laten) opstellen van de RES;
- regie op het proces van opstellen van de tussenstand en het definitieve bod;
- informeren en betrekken van Friese bestuurders; zorgen voor de benodigde bestuurlijke legitimatie van de tussenstand en de definitieve RES-bod;
- aanbieden van de tussenstand en de definitieve RES aan het rijk;
- regie op het proces van vorming van een Energiealliantie;
- regie op het proces van opstellen van een gezamenlijke uitvoeringsstrategie;
- signaleren en ondervangen van eventuele escalaties tijdens het proces. Het middel voor escalatie tijdens het proces is 'het goede gesprek', er is geen sprake van formeel interbestuurlijk toezicht.

De regiegroep bestaat uit:

- Gedeputeerde provincie Fryslân (covoorzitter)
- Wethouder gemeente Leeuwarden (covoorzitter)
- Wethouder gemeente Súdwest Fryslân
- DB-lid Wetterskip Fryslân

- Strategisch Omgevingsmanager Liander
- Vertegenwoordiger vanuit de Friese Energie Alliantie.

Friese Energiealliantie

Voor de uitvoering van de RES hebben de overheden ook andere partijen nodig, zoals bedrijven, maatschappelijke organisaties, energie coöperaties en burgers: een 'Friese Energiealliantie'. Tegelijk met het 'bod' moet een uitvoeringsstrategie worden ontwikkeld en beschreven over hoe de doelstellingen verwezenlijkt zullen worden. Daarom is het nodig dat, na in stemming door de raden met het startdocument, de Energiealliantie zich al zo snel mogelijk vormt, zodat zij inbreng kan leveren en een uitvoerbaar RES tot stand komt.

De Friese Energiealliantie heeft de volgende taken en rollen:

- samenstelling van de alliantie vaststellen;
- bijdragen aan een uitvoeringsstrategie;
- mogelijkheden en oplossingen verzamelen;
- adviseren over het concept en definitieve RES;
- betrokken zijn bij de uitvoering.

Tijdens een rondetafelgesprek op 4 april 2019 hebben een aantal partijen verkend of zij een bijdrage willen leveren in een Alliantie. Daarbij waren vertegenwoordigers uitgenodigd van de Vereniging van Friese Woningcorporaties, Vereniging Circulair Fryslân, Bouwgroep Dijkstra Draaisma, Ús Koöperaasje, de Friese Milieufederatie en Omrin. De aanwezige stakeholders hebben aangegeven bereid te zijn om te participeren in de RES en hun kennis en ideeën in te brengen. Diversie ideeën zijn benoemd, zoals bijvoorbeeld: de wens om in elke gemeente één projectpilot wijk van het gas af uit te voeren, het opzetten van een projectenbureau, kennisuitwisseling, inzet lokale energiecoöperaties.

Ambtelijk opdrachtgeversoverleg en projectorganisatie

De voorbereiding en uitvoering van het werk wordt verzorgd op de verschillende niveaus die aansluiten op de organisatievorm; zie ook het organogram.

In opdracht van de regiegroep zal een (tijdelijke) projectorganisatie opgericht worden, bestaande uit interne en externe capaciteit. De regiegroep zal goed grip houden op de wijze en snelheid van uitvoering via stevig ambtelijk opdrachtgeversoverleg en de werkgroep. De uitvoering vindt plaats door een mix van interne en externe krachten: adviesbureaus, projectmanagement en ondersteuning. Zij zorgen ervoor dat de nodige werkzaamheden worden uitgevoerd, zoals onder andere technische en ruimtelijke analyses maken, scenario's opstellen, communicatie organiseren, tot en met praktische zaken zoals gezamenlijke dekking van de kosten.

Vanuit het huidige Klimaat Overleg Fryslân (KLOF) ontstaat een RES-groep die kan fungeren als 'RES-klankbord', samengesteld uit ambtelijke contactpersonen vanuit de overheden.

4 Communicatie

Een goed doordachte communicatiestrategie is van groot belang voor een geslaagde RES om:

- duidelijk te maken hoe de RES steun en versnelling kan bieden voor de duurzame energie ambities die de betrokken overheden in Fryslân hebben;
- de complexe opgave toe te lichten en de samenhang tussen de 5 sectoren van de klimaattafel goed in beeld te brengen;
- de rollen van de verschillende overheden, bedrijven, kennisinstellingen, bewoners en andere stakeholders te verhelderen.

De **handreiking RES** besteedt veel aandacht aan communicatie:

“De RES kan alleen succesvol zijn als het een participatief proces kent waarin lokale (maatschappelijke) partijen en bewoners van begin af aan worden betrokken. Hierdoor is de kans namelijk groter dat de doelen breed gedragen worden, dat de uitvoering versnelt en dat de opwekking van energie (en transport en opslag) zorgvuldiger wordt ingepast in de fysieke leefomgeving (boven en onder de grond, en in relatie tot andere functies).”

Bij de RES Fryslân zal een gedegen en uitvoerige communicatiestrategie opgesteld worden.

Deze wordt opgebouwd uit een aantal elementen:

1. Doelgroepen, hun kennisniveau en wijze van betrokkenheid.
2. De kernboodschap.
3. Communicatiestrategie die zich richt op draagvlak en bewustwording in de regio.

Communicatie vóór de start van het eigenlijk totstandkomingsproces van de RES (de voorbereiding, waarvan dit startdocument een belangrijk onderdeel is), is al in uitvoering. Een belangrijke doelgroepen zijn de betrokken overheden. Voorafgaand aan de vaststelling van dit startdocument zijn daarom diverse bijeenkomsten georganiseerd voor de betrokken bestuurders ter bewustwording en om de opgave en aanpak te bespreken. Daarvoor zijn energiemixsessie bij de raden, staten en waterschap in opdracht van de regiegroep aangeboden. Naar verwachting zal de uitvoering van deze sessies doorlopen tot na de goedkeuring van dit startdocument.

Participatiecyclus

Het participatieproces is van grote waarde en eindigt niet bij de vaststelling van de RES Fryslân1.0, maar zal blijvende aandacht en inzet krijgen, parallel aan de uitvoering en 2-jaarlijkse herijking van de RES.

5 Kosten en dekking

5.1 Benodigde inzet

De betrokken overheden in Fryslân geven met de Regionale Energiestrategie een flinke impuls aan onze duurzame energie ambities. Dit vraagt om een inspanning van de deelnemende partijen, die zich laat vertalen naar personele inzet en in financiële kosten:

- De directe kosten voor het opstellen van de RES voor de regio;
- De (indirecte) kosten voor de individuele gemeenten, de provincie, het waterschap en netbeheerders om adequaat te participeren in het RES-traject;
- Een succesvolle RES is alleen mogelijk als alle overheden actief meedoen in dit traject. Inzet van ambtelijke capaciteit vanuit de eigen gemeente provincie, waterschap en netbeheerders dient te worden gedekt uit de eigen capaciteit en middelen. Het gaat om de volgende werkzaamheden:
 - leveren van gegevens vanuit de eigen gemeente als input voor de Friese Energie mix;
 - betrokkenheid in het proces, inclusief contact met lokale netwerken;
 - organisatie van de bestuurlijke besluitvorming in de eigen organisatie.

Andere maatschappelijke organisaties, zoals onder andere de partners in de Friese energiealliantie, zullen betrokken zijn vanuit hun eigen belang en met hun eigen capaciteit.

Voorlopig *buiten* de scope van de RES vallen de kosten voor de *uitvoering* van energieopwekking en besparingsprogramma's en projecten.

5.2 Kostenraming voor de opstelling van de RES1.0

Voor de opstelling van de RES zullen op hoofdlijnen de volgende werkzaamheden worden uitgevoerd:

- uitvoering van technische en ruimtelijke analyses, vertaling in scenario's en argumenten ter afweging (ontwerpend onderzoek naar de gewenste en optimale energiemix voor Fryslân, met een indicatieve vertaling op gemeenteniveau);
- projectmanagement;
- kennisdeling en communicatie.

De kosten van de organisatie van een RES tot oplevering na één jaar worden geraamd op € 800.000. Dit heeft te maken met de intensiteit van het traject, waarin op korte termijn veel voortgang nodig is en hetgeen een zeer strakke en efficiënte organisatie vereist.

5.3 Dekking van de kosten RES1.0

Het rijk, de provincie, het waterschap en de gemeenten dragen financieel bij aan de kosten zoals omschreven in 5.2. De voorlopige verdeling wordt gehanteerd:

- Bijdrage rijk 50%

Het Nationaal Programma RES doet een financiële bijdrage aan elke regio in de kosten voor de (lokale) organisatie van de Regionale Energie Strategieën. De hoogte van de bijdrage aan de regio's is nog niet vastgesteld. Tot definitieve vaststelling wordt ingeschat op een rijksbijdrage van ruim €400.000. Hiermee komt de rijksbijdrage op ruim 50% van de kosten. Indien na de zomer blijkt dat het rijk een andere bijdrage doet, zal de regiegroep ook een andere verdeling/hoogte van de bijdragen overleggen met de overheden.

- Bijdrage provincie 24%.

Bijdrage gemeenten 24%. Voor elke gemeente betekent dit een maximale bijdrage per inwoner van € 0,30 voor het eerste jaar.

- Bijdrage waterschap 1%

De deelnemende partijen machtigen de gemeente Leeuwarden om namens alle partijen als penvoerder en beheerder van de financiële middelen op te treden.

Samenvatting kostenraming en dekking RES1.0

	Omschrijving	Inkomsten	Uitgaven
Inkomsten			
	Bijdrage van het Rijk (niet officieel bevestigd)	€ 400.000	
	Bijdrage provincie Fryslân	€ 200.000	
	Bijdrage gemeenten en waterschap	€ 200.000	
Uitgaven			
	Aanloop naar ondertekening startdocument		
	- Communicatie		€ 30.000
	- Energiemixmethode sessies raden		€ 76.000
	- Diverse organisatorische kosten		€ 20.000
	Concept RES / eerste bod		
	- Programma organisatie		€ 220.000
	- Ontwerp onderzoek		€ 280.000
	- Participatie, communicatie en kennisdeling		€ 174.000
totaal		€ 800.000	€ 800.000

De RES1.0 zal vervolgens 2-jaarlijks geactualiseerd worden. Daarom zal ook voor de RES 2.0 etc. opnieuw een beroep worden gedaan op de gemeenten, provincie en waterschap. Naar verwachting zijn de kosten dan lager.

5.4 Algemene kosten en baten voor onze burgers en bedrijven

Alle partners zijn zich ervan bewust dat de energietransitie zowel kosten als baten met zich meebrengt. De kosten in dit startdocument betreffen alleen organisatiekosten voor de opstelling van de RES. In de plannen die worden gemaakt en in de uitvoering is zeker ook aandacht nodig voor de (eventuele) kosten voor burgers en bedrijven.

Mogelijk aanvullende rijksmiddelen

De kosten voor de uitvoering van energieopwekking en besparingsprogramma's en projecten binnen de eigen grenzen zijn momenteel onderwerp van gesprek tussen de koepels en de ministeries op rijksniveau. Naar verwachting komen er extra middelen voor lokale overheden, voor de uitvoering van werkzaamheden zoals bijvoorbeeld het opstellen van de Transitievisies Warmte van gemeenten. Gedacht wordt aan extra financiering voor gemeenten via het gemeentefonds.

Dit valt nu buiten de scope van de korte termijn kosten voor de organisatie van de RES1.0. Er is op dit moment geen betrouwbare schatting van wat de energietransitie qua inzet extra capaciteit gaat kosten. Dat is juist een van de vraagstukken waarop de een RES antwoord moet geven. Een effectieve

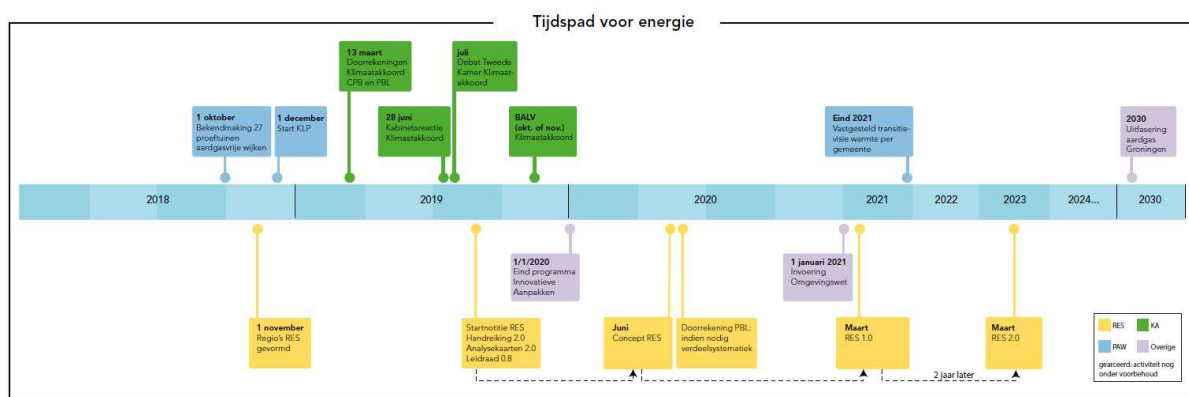
RES kan elke gemeente later helpen in de uitvoering van hun taken. Denk bijvoorbeeld aan het gezamenlijk ontwikkelen van energietransitieplannen voor onze wijken en dorpen.

Het landelijk programma (NP RES) heeft een looptijd van drie jaar en zal dan ook financieel bijdragen. Voor de tweede en derde jaar zullen de activiteiten, kosten en bijdragen mogelijk anders zijn.

6 Planning

De planning voor de RES is gebaseerd op de data die het Klimaatakkoord aangeeft: op 1 juni 2020 moeten de regio's hun concept RES klaar hebben en op 1 maart 2021 de RES1.0.

Onderstaande figuur "Tijdsplan voor energie" uit het Klimaatakkoord toont hoe deze mijlpalen samenhangen met de Programma Aardgasvrije Wijken, de omgevingsvisie en de uitfasering van Gronings aardgas.

RES regio Fryslân hanteert op basis van de deadlines de volgende planning voor het opstellen van de (tussen)producten, de organisatievorm, consultatie en besluitvorming voor de RES1.0, waarbij de kanttekening op zijn plaats is we flexibel moeten inspelen op mogelijke veranderingen in de context.

Tijd	Actie	Wie
28 juni 2019	Kabinetsreactie concept Klimaatakkoord	kabinet
najaar 2019	Instemming Klimaatakkoord	VNG, IPO, UvW (en andere stakeholders)
najaar 2019	Vaststelling Klimaatakkoord	Tweede Kamer
September / oktober 2019	Vaststellen Startdocument	Regiegroep RES, alle raden/PS/AB
september - december 2019	Organisatie opzetten (projectleiding, werkgroepen en start netwerk Energiealliantie).	Regiegroep, werkgroep, Energiealliantie
oktober - december 2019	Uitvoeren analyses (technische, ruimtelijke, financieel, maatschappelijk)	Werkbureau/externe bureaus
eind 2019 en voorjaar 2020	Gesprekken met gemeenteraden (scenario's en voorwaarden)	Raden, werkgroep, wethouders
januari – maart 2020	Formulering eerste regionaal bod (concept RES) + globale uitvoeringsstrategie	Regiegroep
april – mei 2020	Instemming met concept RES	Regiegroep RES, Colleges B&W, GS en DB waterschap
1 juni 2020	Aanbieden concept RES aan rijk	Regiegroep
juni	PBL rekent 30 x concept RES door; beoordeling of de in alle RES-en	Planbureau (landelijk)

	geformuleerde plannen (o.b.v. kwantiteit en concreetheid) optellen tot de nationale doelstelling van 35 TWh hernieuwbare energie op land.	
1 juni - 1 oktober 2020	Als PBL concludeert dat de concept RES'sen onvoldoende zijn, moeten decentrale overheden de restopgave onderling verdelen.	decentrale overheden
juni – oktober	Concretisering concept RES en de uitvoeringsstrategie (en evt. extra opgave vormgeven. Bespreken en afwegen (scenario's, argumenten, maatschappelijk draagvlak en uitvoerbaarheid)	Regiegroep, werkgroep, Energiealliantie
juni - oktober	Consultatie met en in de regio over aanpassing bod indien nodig, evt. aanpassingen in aantal iteratieve ronden.	Allen (regiegroep, werkgroep, raden, energiealliantie).
oktober / november 2020	Formulering definitief regionaal bod (RES1.0) + concrete uitvoeringsstrategie	Regiegroep
december 2020 - februari 2021	Vaststellen definitieve RES1.0	Raden, Provinciale Staten en AB Wetterskip Fryslân
1 maart 2021	Aanbieden RES1.0 aan rijk	Regiegroep

7 Risicobeheersing

Risico's

Gezien de omvang van de opgave, de omvang van het partnerschap en de tijdsdruk zijn er een aantal risico's van de RES te benoemen.

Hier staan de belangrijkste risico's samengevat:

Ten aanzien van de opgave:

- te laag ambitieniveau;
- onvoldoende maatschappelijk draagvlak;
- onvoldoende ontwikkelmogelijkheden in infrastructuur;
- uitvoerbaarheid;
- grondspeculaties;
- onvoldoende zicht op doorbraak van innovaties.

Ten aanzien van 'het bod'

Interventie is aan de orde als:

- de regio niet komt tot een gedragen bod;
- er door de RES regio-overstijgende infrastructuurproblemen ontstaan;
- een overheid niet wil deelnemen aan de RES of moeite heeft om de RES te verankeren in het omgevingsbeleid;
- een RES niet tot uitvoering komt.

Voor deze risico's zal de regiegroep zo nodig interveniëren via het middel 'goede gesprek'. Over escalatie vanuit het rijk via het 'Huis van Thorbecke' en inzet van andere instrumenten wordt nog gesproken.

Ten aanzien van de Friese organisatievorm

- onvoldoende draagvlak en commitment bestuurders, ambtenaren (primaire en secundaire lijn);
- onvoldoende beschikbaarheid van de personele inzet door alle partijen;
- onvoldoende helderheid in de verantwoordelijkheden;
- onvoldoende belangstelling en inzet vanuit maatschappelijke organisaties ten behoeve van de Friese Energiealliantie.

Ten aanzien van randvoorwaarden:

- te krappe planning;
- onvoldoende effectieve communicatie.

Beheersfactoren / escalatie model

Deze startnotie is ontworpen om adequaat om te gaan met deze risico's. In de voorgaande hoofdstukken zijn de voorgestelde activiteiten omschreven om deze te beheersen.

Bijlage Verdeling bijdrage overheden aan RES1.0

	inwoners	% inwoners Fryslân	bedrag per inwoner	bijdrage per gemeente 0.30 cent
Achtkarspelen	27.897	4	0,30	€ 8.302
Ameland	3.655	1	0,30	€ 1.088
Dantumadiel	18.941	3	0,30	€ 5.637
De Fryske Marren	51.601	8	0,30	€ 15.356
Harlingen	15.766	2	0,30	€ 4.692
Heerenveen	50.201	8	0,30	€ 14.939
Leeuwarden	122.335	19	0,30	€ 36.406
Noardeast-Fryslân	45.228	7	0,30	€ 13.459
Ooststellingwerf	25.419	4	0,30	€ 7.564
Opsterland	29.735	5	0,30	€ 8.849
Schiermonnikoog	937	0	0,30	€ 279
Smallingerland	55.927	9	0,30	€ 16.643
Súdwest-Fryslân	89.666	14	0,30	€ 26.684
Terschelling	4.888	1	0,30	€ 1.455
Tytsjerksteradiel	31.740	5	0,30	€ 9.445
Vlieland	1.149	0	0,30	€ 342
Waadhoeke	45.999	7	0,30	€ 13.689
Weststellingwerf	25.781	4	0,30	€ 7.672
Bijdrage gemeenten totaal				€ 192.500
Bijdrage provincie Fryslân				€ 192.500
Bijdrage Waterschap				€ 15.000
Bijdrage rijk				€ 400.000
Totaal				€ 800.000